
ASPECTE ALE ACTIVITĂȚII FILANTROPICE ÎN COMUNITATEA ORTODOXĂ BĂNĂȚEANĂ (1881-1918)

Ana-Carina Babeu*

Cuvinte cheie: fundații filantropice, comunitate

Mots clef: fondations philanthropiques, communauté

Încă din perioada interbelică a fost abordată activitatea filantropică bănățeană, dar mai mult în cadrul unor studii ce analizau viața culturală bănățeană și mai puțin ca temă singulară.

Astfel, Sim Sam Moldovan¹ amintește spectacolele și concertele organizate în scopuri filantropice, precum și de existența unor reuniuni de binefacere din Oravița. Antoniu Marchescu² prezintă rolul avut de Comunitatea de Avere în susținerea învățământului românesc prin diverse burse acordate elevilor și studenților. Liviu Groza³ în studiile sale acordă atenție unor personalități ce s-au implicat în acțiuni caritabile, așa cum au fost Traian Doda sau Mihail Trapșa. Despre fundațiile filantropice ortodoxe bănățene, Petru Călin⁴ aduce în prim plan informații din *Protocoalele Sinoadelor Eparhiale ale Diecesei Greco-Ortodoxe Române din Caransebeș*, pe când Ionel Bota⁵ surprinde aspecte ale activității fundațiilor din mediul greco-catolic bănățean.

Alături de aceste studii și articole, un rol important l-a avut și presa vremii întrucât aceasta a surprins atât acțiunile caritabile manifestate de persoanele

* Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Caraș-Severin , Str. Șesul Roșu , nr.12, Caransebeș , e-mail: carina_babeu@yahoo.com

¹ Sim Sam Moldovan, *Oravița de altădată și teatrul cel mai vechi din România*, Oravița, 1938, p. 52.

² Antoniu Marchescu, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere*, Caransebeș, 1941, p.329.

³ Liviu Groza, *Restituiri istorice*, vol.3, Lugoj, 1996, p.179.

⁴ Petru Călin, *Tiparul românesc diecezan din Caransebeș 1885-1918*, vol.I, Reșița, 1996, p.98,135,139-140.

⁵ Ionel Bota, *Fonduri, fundațiuni și stipendiști din mediul greco-catolic bănățean*, în *Banatica*, 13/II, 1995, p.198-199.

publice (politicieni, preoți, militari) cât cele ale tuturor membrilor din cadrul comunităților. Acestea chiar dacă nu au avut amploarea și nici longevitatea primelor, au avut un rol important în definirea laturii umane. Majoritatea acestor donații ale oamenilor de rând s-au îndreptat spre ajutorarea semenilor aflați în situații deosebite: orfani, văduve, invalizi, pensionari, sinistrați.

Perioada și locația la care ne referim, comitatul Caraș-Severin la sfârșitul secolului al-XIX-lea și începutul secolului al-XX-lea, corespund unei economii înfloritoare, aceasta și datorită dezvoltării industriei bănățene. Excepția o reprezintă perioada Primului Război Mondial, când numărul actelor de binefacere este în scădere.

În comitatul Caraș-Severin, actele caritabile se materializează prin intermediul fondurilor și fundațiilor filantropice, al societăților de binefacere sau al persoanelor particulare.

Un rol important l-au avut fundațiile culturale ce vizau sprijinirea învățământului prin acordarea de burse pentru elevi și studenți de la diverse specializări.

Întrucât protopopiatele bănățene aveau în subordinea lor parohii și școli confesionale, în comitatul Caraș-Severin, Protopopiatul Româno-Ortodox din Caransebeș se ocupa și cu administrarea sumelor de bani oferite de diverse fundații pentru elevi și studenți.

Stipendiile erau acordate în urma cererilor petenților, care trebuiau să îndeplinească unele condiții, precum obținerea unor calificative satisfăcătoare în anii anteriori de studiu. Bursele erau ridicate de la Cassa Diecezană, în două rate, prima se acorda la începutul primului semestru, iar a doua rată la începutul celui de al doilea semestru. Astfel, dacă un elev obținea calificativul insuficient în primul semestru, acestuia i se sista bursa pentru semestrul al doilea. În cazul în care bursa nu era ridicată de solicitant în termen de un an, aceasta devenea vacantă.

Prin *Fundația Peșia* s-a acordat suma de 160 coroane lui Augustin Muntean din Caransebeș „elev în clasa I al școlii de comerț din Brașov” în anul 1907⁶. Aceeași sumă este oferită tot prin *Fundația Peșia*, în anul 1918,

⁶ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Caraș-Severin (DJANCS), fond *Protopopiatul Ortodox-Român Caransebeș*, dosar 13/1907, f.3.

Vioricăi Harambașu din Caransebeș care absolvise „c.II. de ped. din Lugoj”⁷ și obținuse în anul anterior nota generală *bun*.

Fundația Brumariu acordă în anul 1907 stipendii în valoare de 300 coroane lui George și Iacob Berzescu, „studenți la gimnaziul de stat din loc, respectiv la școala elementară de stat, din loc”⁸. Solicitarea acestor stipendii este făcută de Ioan Berzescu, tatăl acestora, din Armeniș.

Prin *Fundațiunea Nicolaevici*, Ioan Cucuruz „absolvent al cl.III-a șc. civile din loc.” a primit suma de 100 coroane pentru anul școlar 1914/1915⁹.

Sumele de bani de care dispuneau fundațiile filantropice proveneau din donațiile fondatorilor, din dobânzile anuale ale capitalului donației, precum și din contribuțiile membrilor.

Fundația Nedelcu deținea suma de 75.000 florini în anul 1897, pe care a donat-o comunei bisericesti din Lugoj¹⁰.

Fondul Cultural din Caransebeș întemeiat de episcopul Miron Cristea avea la bază 5000 coroane¹¹ în anul 1910.

În anul 1918, *Fundațiunea asesorului consistorial Ștefan Jianu* deținea suma de 3570 coroane, la care au contribuit Cornel Otonoga cu 150 coroane și Petru Popoviciu cu 100 coroane¹².

Capitalul Fundației Doda crește din anul 1908 datorită dobânzilor anuale de la suma de 16.000 coroane, ce a fost destinată „să susțină elevii greco-orientali români, de origine din fostul confiniu militar româno-banatic, cari cercetează o școală militară...” în anul 1918, la suma de la 23000 coroane¹³.

În acordarea stipendiilor se ținea cont de urmașii fondatorilor, de membrii fundațiilor, de situația materială precară, de religie sau de etnie.

Fundațiunea Nicolae Popea oferea „stipendii de câte 400 coroane pe anul școlar 1917/1918 pentru studenții greco-ortodocși români, săraci, talentați, cu purtare bună. Întâietate aveau urmașii răposatului episcop, apoi tinerii ce studiau la universitate”¹⁴.

⁷ *Ibidem*, dosar 9/1918, f.1.

⁸ *Ibidem*, dosar 13/1907, f.1.

⁹ *Ibidem*, dosar 17/1914, f.1.

¹⁰ *FD*, 50, 1897, p. 3.

¹¹ *Ibidem*, 18, 1910, p.7.

¹² *Ibidem*, 47, 1918, p.4.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, 38, 1917, p.1.

Beneficiarii burselor acordate de fundații erau elevii și studenții, care în cea mai mare parte urmau cariere în domeniul teologic, medical, comercial, agronomic, comercial.

Comunitatea de Avere a fostului Regiment Confiniar Româno-Bănățean Nr.13 oferea anual 10 stipendii de 150 florini pentru tinerii care studiau la Școala Agronomică de lângă Lugoj. Condițiile impuse erau: „vârsta minim 17 ani, să cunoască carte, să fie sănătoși și cu o purtare bună”¹⁵.

Tot prin intermediul fundațiilor, mulți români și-au desăvârșit studiile în străinătate: în Germania, Belgia, Elveția, Italia, Franța, România. Din totalul studenților români ce studiau între 1900 și 1918 la universități din Transilvania, Ungaria, cei de la Universitatea din Budapesta reprezentau 35-38%.

Repartizarea doctorilor în științe, pe comitate, în Banat la început de secol XX¹⁶:

	<u>Nr.doctorilor</u>	<u>Procentaj</u>
Arad	33	8,39
Caraș-Severin	52	13,23
Timiș	22	5,59
Torontal	8	2,03

În comitatele Caraș-Severin, Arad și Timiș-Torontal s-a înregistrat un număr mai mare de doctoranzi, comparativ cu Alba, Sibiu, Hunedoara. Această pondere a celor din Banat este explicabilă printr-o economie mai prosperă. Bogățiile naturale ale acestui comitat (păduri, zăcăminte de cărbune, fier, aramă, argint etc.), forța de muncă ieftină, forța de muncă deja specializată (încă din secolul al XVIII-lea) sunt elemente ce explică dezvoltarea industriei bănățene.

În paralel cu aceste fundații, al căror scop era sprijinirea culturii, și-au desfășurat activitatea și diferite societăți de binefacere ce vizau ajutorarea orfanilor, văduvelor, pensionarilor. La rândul lor, societățile sau reuniunile de binefacere s-au remarcat nu doar prin activități umanitare, acestea reușind să înregistreze și un pas important în emanciparea femeilor, prin prezența

¹⁵ *Ibidem*, 35, 1897, p.1.

¹⁶ Cornel Sigmirean, *Români la Universități din Budapesta*, în *Banatica*, 13/II, 1995, p. 127.

tot mai numeroasă a acestora și prin implicarea lor tot mai asiduă în cadrul comunităților.

Printre acestea se remarcă: *Reuniunea de binefacere a femeilor din Oravița*(1878)¹⁷, *Reuniunea femeilor române din Oravița* (1888)¹⁸, *Asociația Esehiană de Ajutorare Reciprocă* (1911)¹⁹, *Fondul preoțesc de penziune din dieceza greco-româno ortodoxă a Caransebeșului*²⁰, ale cărui statute au fost aprobate la 1 ianuarie 1909 de către Sinodul eparhial și care cuprindeau 35 de articole.

Prin aceste statute *Fondul de ajutorare al văduvelor și orfanilor rămași după preoți* s-a desființat, iar capitalul acestui fond era considerat ca făcând parte din proprietatea *Fondului preoțesc de penziune din dieceza greco-româno ortodoxă a Caransebeșului*²¹.

În articolul 1 al statutului se prevedea scopul acestui fond: „să poată da penziuni preoților neputincioși din dieceza respectivă și ajutoare văduvelor și orfanilor”²².

În articolul 3 se menționau persoanele care aveau dreptul să participe la acest fond: parohii, administratorii parohiali, capelanii, diaconii.

În articolul 4 erau prezentate modurile de formare și alimentare a fondului: din fondul de ajutorare al văduvelor deja existent, din taxele pentru examenele de calificare ale candidaților la preoție, din coletele benevole de la comunele bisericesti, din contribuțiile preoților participanți.

Articolul 25 preciza motivele pentru care nu se mai acordau ajutoare orfanilor, de exemplu, cei care renunțau la religia ortodoxă sau cei care nu aveau o conduită morală.

O altă contribuție semnificativă au avut-o donațiile particulare sau ale diverselor instituții .

Pentru *Fondul orfanilor din Caransebeș* au contribuit: vicecolonelul Grigore Trailovici cu 25 coroane, preotul militar Vicențiu Ciorogariu cu 158 coroane, învățătoarea Ana Ioanovici a colectat 455 coroane²³, preotul

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *FD*, 13, 1888, p.8.

¹⁹ *Ibidem* , 3, 1911, p. 8.

²⁰ *Ibidem*, 23, 1909, p. 4.

²¹ *Ibidem*, 25, 1909, p. 4.

²² *Ibidem*, 23, 1909, p.4.

²³ *Ibidem*, 6, 1917, p. 1.

Munteanu din Delinești cu 209 coroane 34 florini, preotul Ioan Borlovan din Maciova cu 183 coroane 40 florini²⁴, *Fondul orășenesc al săracilor* cu 20 florini, *Casa Locală de Economii* cu 5 florini²⁵.

Sume de bani s-au donat și pentru construirea seminarului din Caransebeș de către: George Petrescu (profesor) -100 coroane, George Dragomir -100 coroane, Vasile Loichița -100 coroane, George Lupșa -152 coroane 50 florini, Petru Mladin (medic)- 300 coroane, Virgil Budișianu -100 coroane²⁶, Reuniunea de Cetire și Cântări *Doina* din Cacova -151 coroane²⁷, Vasile Otaș (elev) cu 1 coroană²⁸, parohia Gârbovăț - 430 coroane, parohia Rusova Veche -100 coroane, parohia din Făget unde fiecare preot a donat 100 coroane²⁹, parohia Pojejena Română -100 coroane, parohia Alibunar -300 coroane³⁰, parohia Biserica Albă -302 coroane³¹ etc.

Pentru inundațiile din Eparhia ortodoxă-română a Caransebeșului s-au donat de către: Ioanichie Neagoe (paroh) -100 coroane, Nicolae Dranciu (econom)- 80 fil, Iconia Borca- 20 coroane, Ioan Stoian -10 coroane, Maria Groza (văduvă) - 2 coroane, Olimpia Ionescu- 20 fil³².

Diferite sume de bani s-au îndreptat și spre fondul eparhial special: avocatul Vasile Meșter din Sasca Montană a donat 500 coroane, preotul Avram Ciocoiu din Vucova - 500 coroane³³, preotul George Lința din Ciuchici - 1000 coroane³⁴, Vasile Stroescu - 10.000 coroane³⁵, Oficiul Parohial Ciudanovița - 10 coroane, dr. Ilie Gropșian - 5 coroane³⁶.

Donații particulare au mai fost făcute de: Ioan Otopan și soția sa, din Satul Nou, care au donat bisericii 2 iugăre de pământ³⁷, învățătorul Daniil

²⁴ *Ibidem*, 3, 1918, p. 3.

²⁵ *Ibidem*, 3, 1889, p. 6.

²⁶ *Ibidem*, 47, 1911, p. 1.

²⁷ *Ibidem*, 8, 1913, p.1.

²⁸ *Ibidem*, 38, 1913, p. 1.

²⁹ *Ibidem*, 48, 1911, p.1.

³⁰ *Ibidem*, 9, 1912, p.1.

³¹ *Ibidem*, 16, 1912, p. 1.

³² *Ibidem*, 27, 1910, p.5.

³³ *Ibidem*, 33, 1910, p.4.

³⁴ *Ibidem*, 38, 1910, p. 6.

³⁵ *Ibidem*, 28, 1910, p.4.

³⁶ *Ibidem*, 41, 1913, p. 6.

³⁷ *Ibidem*, 1, 1898, p. 7.

Verendeanu din Bozovici a depus suma de 6000 coroane la „cassa de păstrare și avea să servească la baza unei fundațiuni cu numele său, pentru ajutorarea elevilor săraci”³⁸, văduva Ecaterina Tismănariu, Alexa Balatescu și soția au pictat cu suma de 500 coroane crucea din curtea bisericii Dognecea³⁹.

Cea mai importantă donație a fost cea a lui Iosif Suranyi, fost redactor la revistei *Pesti Naplo* care întemeiat o fundație de jumătate milion coroane pentru orfanii din Caransebeș⁴⁰.

Donațiile erau acordate atât de persoane particulare, cât și de grupuri de elevi, de femei, de formații corale sau comune bisericești.

Pentru construirea seminarului din Caransebeș, corul din Fizeș a donat suma de 77 coroane⁴¹, coleta femeilor: Isidor Saberca, Cornelia Saberca și Rosa Pincu cuprindea suma de 116 coroane, pe când elevi de la Școala Civilă din Caransebeș au donat 5 coroane⁴².

Pentru inundațiile din Eparhia ortodoxă-română a Caransebeșului, comunele bisericești Borlova și Țerova au donat sumele de 107,02 coroane și respectiv 24,20 coroane⁴³, iar Mehadia a donat cea mai mare sumă în valoare de 606 coroane⁴⁴ pentru *Fondul orfanilor din Caransebeș*.

În concluzie, se poate constata că în comitatul Caraș-Severin autorii actelor caritabile erau biserica și comunitatea.

În cadrul comunităților exista un remarcabil spirit civic, întrucât indiferent de motivul donației, persoane din diferite medii sociale contribuiau cu sume variate, de la 1 coroană donată de Vasile Otaș pentru construirea seminarului din Caransebeș, până la 13000 coroane oferite de învățătorul Daniil Verendeanu din Bozovici bisericii din aceeași localitate⁴⁵ sau Iosif Suranyi care întemeiat o fundație de jumătate milion coroane pentru orfanii din Caransebeș.

Totodată, caracterul cultural și social al activității filantropice este dovedit tocmai prin natura donațiilor (burse acordate elevilor și studenților,

³⁸ *Ibidem*, 29, 1909, p.5.

³⁹ *Ibidem*, 10, 1908, p. 5.

⁴⁰ *Ibidem*, 6, 1917, p. 1.

⁴¹ *Ibidem*, 8, 1913, p.1.

⁴² *Ibidem*, 38, 1913, p. 1.

⁴³ *Ibidem*, 29, 1910, p. 5.

⁴⁴ *Ibidem*, 8, 1917, p. 1.

⁴⁵ *Ibidem*, 28, 1909, p.5.

ajutoare materiale sau bănești ce vizau construirea de școli, biserici sau cazuri de calamități naturale).

Astfel, activitatea filantropică a contribuit în primul rând la dezvoltarea conștiinței de sine a oamenilor și la accentuarea procesului de culturalizare

ASPECTS DE L'ACTIVITÉ PHILANTROPIQUE DANS LA COMMUNAUTÉ ORTHODOXE DE BANAT

Résumé

Dans le comté de Caras-Severin (1881-1918) s'est développée une riche activité philanthropique manifestée non seulement par des personnes publiques mais par tous les membres de la communauté.

Les actions charitables se sont matérialisées par l'intermédiaire des fondations philanthropiques des sociétés de bienfaisance ou des personnes privées.

Ce sont les fondations culturelles qui ont eu un rôle très important dans l'appui de l'enseignement par la subvention des bourses pour les élèves et les étudiants de diverses spécialisations tels qu'a été la Fondation Peția, Brumaru, Nicolaevici, Popea et Nedelcu.

Les sommes d'argent dont celles-ci disposaient, provenaient des donations des fondateurs, des intérêts annuels du capital de la donation, et des contributions des membres aussi.

Les bourses étaient accordées en tenant compte des descendants des fondateurs, des membres de la fondation, de la situation matérielle précaire, de la religion ou de l'appartenance ethnique de ceux-ci.

Les boursiers étaient des élèves et des étudiants, dont la plupart suivaient des carrières dans les domaines: théologique, médical, commercial, agricole.

En même temps, de diverses sociétés de bienfaisance qui avaient pour but l'appui des orphelins, les veuves, les retraités, les sinistrés, ont déployé leurs activités. Parmi ces sociétés il faut énumérer : La Réunion des femmes de la charité Oravita, Le Fonds presbytéral de la diocèse de l'église gréco-roumaine de Caransebeș.

En plus de celles-ci, il y a les donations privées ou des diverses institutions qui ont été très importantes, y compris le don de Joseph Suranyi ou de la paroisse orthodoxe greque de différentes localités.

En conclusion, on peut constater que dans le comté de Caras-Severin, les auteurs importants des actes de charité ont été la communauté et l'église.

L'esprit civique est présent dans les communautés, car quelle que soit la raison de don, les gens de différents milieux sociaux contribuaient avec un montant variable.

Les activités culturelles et sociales de la philanthropie sont prouvées seulement par la nature des subventions: bourses pour les étudiants, d'argent et d'aide matérielle accordés aux communautés.